

УДК 378, 808.51
Марія ЯКУБОВСЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Одеського національного політехнічного університету

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО МОВНО-РИТОРИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Якубовська М. Компетентнісний підхід до мовно-риторичної підготовки сучасного фахівця з документознавства та інформаційної діяльності.

У статті розглянуто впровадження компетентного підходу щодо підготовки майбутніх документознавців, зокрема аргументовано доречність його актуалізації у процесі мовно-риторичної підготовки фахівців. Автор розглядає такі складові комунікативної компетенції як лінгвістичну, лінгвопрагматичну, соціокультурну, дискурсивну, стратегічну і предметну. На думку автора на ефективність професійної діяльності впливають не тільки особистісні якості та здібності фахівця-документознавця, а й рівень компетентності як інтегральний соціально-особистісно-поведінковий феномен. Перевага компетентного підходу в підготовці майбутніх документознавців вбачається у тому, що він дає змогу оцінити як знанневий компонент, так і особистісні зміни фахівця, які відбулись у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна компетентність, мовно-риторична компетенція, фахівець із документознавства та інформаційної діяльності.

Yakubovska M. Competence approach to lingual-rhetoric training of contemporary specialists in record management and information activities.

The author investigates the application of competence approach in the training of specialists to be in documentary studies, arguing about the pertinence of its actualization in the process of lingua- rhetoric training of specialists. The author studies the following components of communicative competence: linguistic, lingua-pragmatic, socio-cultural, strategic and subject. According to the author, the effectiveness of professional activities depends not only on personal qualities and skills of a specialist in documentary studies, but also the level of his/her competence as an integral socio-personal-behavioral phenomenon. The advantage of competence approach in the training of future experts in this field is that it allows to evaluate both knowledge component and personality changes in a specialist in the process of professional training in higher educational institution.

Key words: competence approach, professional competence, lingua-rhetoric competence, specialist in documentary studies and information activities.

Якубовская М. Компетентностный подход к лингво-риторической подготовке современного специалиста по документоведению и информационной деятельности.

В статье рассмотрено внедрение компетентного подхода касательно подготовки будущих документоведов, в частности аргументированно уместность его актуализации в процессе лингво-риторической подготовки специалистов. Автор рассматривает такие составляющие коммуникативной компетенции как лингвистическую, лингвопрагматическую, социокультурную, дискурсивную, стратегическую и предметную. По мнению автора на эффективность профессиональной деятельности влияют не только личностные качества и способности специалиста-документоведа, но и уровень компетентности как интегральный социально-личностно-поведенческий феномен. Преимущество компетентностного подхода в подготовке

будущих документоведов видится в том, что он позволяет оценить как знания, так и личностные изменения специалиста, которые произошли в процессе его профессиональной подготовки в вузе. Ключевые слова: компетентностный подход, профессиональная компетентность, лингвистическая компетенция, специалист по документоведению и информационной деятельности.

Постановка проблеми. Становлення інформаційного суспільства в Україні супроводжується збільшенням впливу інформації на різні сфери людської діяльності. Важливу роль у цих процесах відіграють документознавці, завданням яких є вдосконалення документної інфраструктури, накопичення й трансляція нових знань, підвищення результативності управлінської діяльності завдяки ефективному керуванню документаційними процесами. Якісна реалізація цих завдань залежить від успішного впровадження в професійну підготовку майбутніх фахівців компетентнісного підходу. Причому основну увагу варто зосередити на компетенціях, що сприяють адаптації фахівців до мінливих умов сучасного ринку праці в Україні та активного розвитку науки й техніки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання у виші привертає увагу багатьох науковців. Зацікавленість учених питаннями формування професійної компетентності зумовлена переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, де пріоритетним вважається не просто нагромадження майбутніми фахівцями знань, предметних умінь і навичок, але й формування умінь вчитися, оволодіння навичками пошуку та аналітико-синтетичної обробки інформації, здатності до безперервного самонавчання.

Дослідженню теоретико-методологічних засад компетентнісного підходу приділяли увагу науковці В. Байденко, Н. Бібік, І. Зимня, О. Овчарук, В. Петрук, О. Пометун, М. Розов, О. Савченко, Ю. Тихомиров, А. Хуторський та ін.; впровадження цього підходу у професійну підготовку фахівців опрацьовували А. Алексюк, В. Бондар, Н. Дем'яненко, А. Капська, С. Козак, М. Лазарев, В. Олійник, О. Романовський, В. Сидоренко, Т. Сорочан; окремі аспекти компетентнісного підходу в системі вищої освіти розкриті в роботах І. Бабіна, П. Бачинського, Л. Коваль,

Я. Кодлюк, О. Локшиної, Н. Нагорної, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, С. Сисоєвої, О. Ситник та ін. Щодо професійно важливих компетенцій майбутнього документознавця, то основи їх вивчення заклали теоретики документознавства й дослідники прикладних аспектів документознавчої освіти (І. Антоненко, В. Бездрабко, В. Варенко, Н. Гайсинюк, С. Кулешов, Н. Кушнарєнко, Г. Малик, Г. Сілкова, М. Слободяник, В. Спрінсян, Л. Філіпова, Г. Швецова-Водка та ін.).

Однак, незважаючи на вагомий внесок вищеназваних учених у теорію й практику професійної освіти та їх визнання компетентнісного підходу важливим чинником удосконалення підготовки майбутніх документознавців, вважаємо проблему до кінця не вирішеною.

Мета статті – з'ясувати можливість та доцільність упровадження компетентнісного підходу у процес мовно-риторичної підготовки майбутніх документознавців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усвідомлення суті й основних напрямів проблеми вимагає уточнення ключових понять дослідження – «компетентність» та «компетенція». Аналіз вітчизняної й зарубіжної наукової літератури засвідчує у багатьох підходах відсутність меж, чітких відмінностей у поясненні змісту зазначених термінів. Так, поняття «компетенція» учені витлумачують як «відповідність, умінь, необхідні для виконання певної роботи, завдання, обов'язок; розумові здібності або загальні вміння і навички» [19, с. 200] або як «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), необхідних для виконання певного виду діяльності» [17]. Термін «компетентність» розуміють як «сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності» [14, с. 149], як «специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, яка охоплює вузькоспеціальні знання, специфічні

предметні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за власні дії» [14, с. 6] чи як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання [7].

Міжнародна комісія Ради Європи вкладає широкий зміст у поняття компетентності, розуміючи їх як загальні або ключові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори або опорні знання [4].

Усвідомленню суті поняття «компетентність» сприяє виділення таких компонентів:

1. Характеристика діяльного суб'єкта (обізнаний, зрілий, вимогливий, морально і духовно стійкий, відповідальний, щирий, відданий справі).

2. Цілісна характеристика компетентності як мети й результату діяльності: основа, що підтримує існування, має складну будову і глибокий внутрішній зміст.

3. Характеристика діяльності з набуття компетентності: споруджувати, зводити, створити, поступово вивести із роздумів у процесі творчості, надати внутрішньої єдності, ввести в дію, зробити необхідним, зберегти.

4. Оцінювальна характеристика компетентності як результату діяльності: значний, авторитетний; ціннісний, вражає якістю і добротністю; справжній, достеменний, зразковий, відповідає суті явища й дійсності [1, с. 14].

І. Зимня розмежовує три основні групи компетентностей: компетентності, що стосуються самого себе як особистості, як суб'єкта життєдіяльності; компетентності, що стосуються взаємодії людини з іншими людьми; компетентності, що стосуються діяльності людини і виявляються у всіх її типах і формах. Кожну з названих компетентностей дослідниця поділяє на окремі елементи (компетенції) [5]. В. Ліпатова, розглядаючи компетентність як сукупний досвід людини, що реалізується через інтеріоризовані компетенції у певних контекстах, визначає компетенцію як здатність застосовувати знання і вміння, використовувати особистісні якості для

ефективної діяльності в певних контекстах [8].

Вважаємо за доцільне у нашому дослідженні керуватися цією ж логікою, розуміючи поняття «компетентність» як результат процесу становлення певних якостей, набуття досвіду, елементами чи передумовою якого є різного роду компетенції.

Актуальність і прогресивність компетентнісного підходу вбачаємо у наданні пріоритету не інформованості студента, а вмінню розв'язувати поточні проблеми у різних ситуаціях. Компетентна людина вміло добирає і застосовує найприйнятніші для виконання окреслених завдань стратегії. Таким чином, під компетентністю розуміємо структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, набуті спеціальним шляхом у процесі навчання, що дає можливість визначити й розв'язувати проблеми, характерні для певної сфери діяльності, незалежно від ситуації. Оскільки йдеться про навчання і розвиток особистості в системі освіти, то одним із очікуваних результатів варто вважати набуття людиною певного набору компетенцій, необхідних для її діяльності у різних сферах суспільного життя. Отже, розуміючи компетентність як результативно-діяльнісну характеристику освіти, спробуємо визначити суть професійної компетентності майбутнього фахівця із документознавства та інформаційної діяльності, що є об'єктом дискусій психологів, педагогів, документознавців-теоретиків.

Досі немає єдиного підходу до визначення суті цього поняття, а в науковій літературі одночасно вживаються терміни «професійна компетенція» і «професійна компетентність». Професійну компетентність документознавців досліджує обмежене коло вчених (В. Варенко, Г. Малик, О. Матвієнко, М. Слободяник, Л. Філіпова), однак усі наголошують на потребі використання терміна «професійна компетентність».

Так, В. Варенко обґрунтовує доцільність введення терміна «професійна компетентність» широтою його змісту, інтегративною характеристикою, що об'єднує такі поняття, як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності». На

думку вченого, різноманітність і різноплановість трактувань суті та змісту професійної компетентності зумовлені різними науковими підходами (особистісно-діяльнісним, системно-структурним, знаннєвим, культурологічним та ін.) до розв'язання наукових завдань [2].

Обґрунтованими вважаємо висновки Г. Гордієнко про те, що професійна компетентність є багатофакторним явищем і визначається не тільки професійними науковими знаннями, а й ціннісними орієнтирами майбутнього документознавця, мотивами його діяльності, розумінням ним себе у світі і світу навколо себе, стилем стосунків з людьми, його загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу тощо. Дослідник розглядає професійну компетентність як систему, що містить аспекти філософського, психологічного, соціологічного, культурологічного й особистісного плану [3, с. 31].

На думку дослідників, базовим складником професійної компетентності майбутнього фахівця має бути система ключових (соціальна, ціннісно-смілова, інформаційна, комунікативна, загальнокультурна, когнітивна) і загальних (мовна, мовленнєва, валеологічна, екологічна) компетенцій. Ключовими прийнято називати компетенції, що дають змогу особистості брати ефективну участь у багатьох соціальних сферах і робити якісний внесок у розвиток суспільства й особистісний успіх. Узагальнену класифікацію головних переліків ключових компетенцій, розподілених за трьома головними блоками (соціальні, мотиваційні та функціональні) пропонує О. Овчарук. До соціальних компетенцій (пов'язаних з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості) автор відносить здатність до співпраці; уміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях; навички взаєморозуміння; активну участь; соціальні й громадянські цінності та вміння; комунікативні навички; мобільність (у різних соціальних умовах); уміння визначати ролі в суспільстві. Серед мотиваційних компетенцій називає винахідливість; навички адаптуватися і бути мобільним; уміння досягати успіху в житті; інтереси й внутрішню

мотивацію; особисті практичні здібності; вміння робити власний вибір і встановлювати особисті цілі тощо. Функціональні компетенції пов'язані зі сферою діяльності, умінням оперувати набутими знаннями і фактичним матеріалом [12].

Учені одностайні в тому, що сучасному документознавцю для реалізації успішної професійної діяльності необхідно оволодіти певними групами компетентностей і компетенцій. Однак називають різні групи: компетентність у професійній сфері, компетентність у комунікативно-соціально-морально-етично-правовій сфері й компетентність в інформаційно-технологічній сфері (В. Спрінсян); документально-комунікаційна, інформаційно-технологічна, інформаційно-аналітична, інформаційно-управлінська компетентності (О. Матвієнко); діловодсько-кадрова, організаційно-управлінська та інформаційно-аналітична компетентності (Л. Філіппова); управлінська, організаційна, інноваційна, технологічна, інформаційно-комунікаційна компетентності (М. Слободяник); когнітивна, психологічна, комунікативна, риторична, професійно-технічна, професійно-інформаційна компетенції (М. Якубовська); комунікативний, інформативний, документно-організаційний, технологічний, мовно-дискурсивний, коригувальний, креативний блоки компетентностей (Г. Гордієнко). Узагальнюючи вищевикладене пропонуємо власну класифікацію компетенцій, необхідних фахівцю-документознавцю для успішного здійснення професійної діяльності: виокремлюємо ключові, професійні, галузеві компетенції. Вважаємо, що в окресленому наборі ядреними є ключові компетенції, позаяк вони є підґрунтям для формування інших груп [3; 10; 15; 16; 17].

В умовах модернізації очевидно вважаємо необхідність створення науково-гуманістичної системи навчання, обов'язковим компонентом якої має бути мовленнєва культура, володіння основами успішної комунікації, формування комунікативної і риторичної компетенції майбутнього фахівця із документознавства та інформаційної діяльності. У науковій

літературі немає єдності у визначенні поняття комунікативної компетенції, дискусійним залишається питання суті риторичної компетенції. Поряд з терміном «комунікативна компетенція» (Ф. Бацевич) вживаються й такі, як «комунікативність», «комунікативна взаємодія», «комунікативні вміння» (О. Леонт'єв, В. Якунін), «комунікативна компетентність» (І. Риданова, П. Обозов та ін.) «комунікативні якості», «комунікативні властивості особистості» (Б. Анан'єв, В. Кан-Калик, А. Мудрик), «компетентність у спілкуванні» (Л. Петровська, В. Бенін, Р. Фатихова), або ж поняття «комунікативний» і «риторичний» ототожнюються. На наш погляд, більш виправданим є вживання терміна «комунікативна компетенція» як складника професійної компетентності.

На нашу думку, формуванню комунікативної компетенції передують певний рівень розвитку соціальної чутливості та спостережливості, уваги, пам'яті й мислення, що виявляються найбільш повно в рефлексивності, емоційній чуйності (емпатії) тощо і певний рівень знань і практичних умінь зі комунікативних дисциплін. Складниками комунікативної компетенції прийнято вважати лінгвістичну, лінгвопрагматичну, соціокультурну, дискурсивну, стратегічну і предметну.

Сучасний підхід до проблеми розвитку й удосконалення комунікативної компетенції майбутніх документознавців полягає в тому, що навчання розглядається як саморозвиток і самовдосконалення на основі власних дій, а діагностика компетентності повинна стати самодіагностикою, самоаналізом. Процес удосконалення комунікативної компетенції розглядаємо як невід'ємний складник загального розвитку особистості.

Специфічною особистісною якістю документознавця у структурі комунікативної компетенції є комунікабельність, що передбачає знання основ загальної й галузевої риторики, специфіки професійного спілкування, норм мовленнєвої поведінки, від яких залежить результативність та ефективність розв'язання важливих професійних завдань. Оскільки завдання професійної діяльності вирішуються безпосередньо у

процесі спілкування, комунікативним лідером якого є фахівець-документознавець, доцільно говорити про комунікативний аспект іміджу.

С. Мельник, наголошуючи на важливості розвитку україномовної компетенції, обґрунтовує застосування терміна «націономовна компетентність», оскільки формування особистості (зокрема, мовної) у процесі соціалізації значною мірою детерміноване особливостями певної культури. Дослідниця виділяє такі змістові компоненти україномовної компетентності документознавців: компетенцію у реалізації функцій мови; компетенцію у створенні нормативного, коректного, виразного тексту і його сприйняття; компетенцію у реалізації операційно-інструментальної й особистісного рівнів мовного спілкування; компетенцію у мовній творчості; компетенцію у самоконтролі й самокорекції.

Зазначене вище підтверджує тезу про необхідність посилення уваги до вивчення правил риторичної поведінки. Поведінка фахівця-документознавця повинна бути риторично грамотною на всіх етапах спілкування (від підготовки до релаксації). Ознакою риторично грамотної поведінки оратора вважаємо формування мовленнєвого іміджу, що відповідав би поставленим цілям і особистісному іміджу мовця, гармоніював з його візуальним образом, психологічними й інтелектуальними особливостями.

Отже, необхідність введення мовно-риторичної компетенції до складу професійно важливих для спеціалістів сфери підвищеної мовленнєвої відповідальності очевидна. Поняття мовно-риторичної компетенції розглядаємо як сукупність знань і вмінь, що забезпечують ефективну комунікацію в професійній, міжособистісній, публічній сферах, як «усвідомлене і мотивоване використання риторичних засобів носіями вищого типу мовленнєвої культури з опорою на поєднання їх інтелектуальних, духовних, моральних якостей, що забезпечують як силу переконання емоційного впливу на адресата,

так і можливість виразити особливості своєї особистості, створити неповторний образ оратора» [6, с. 184].

На нашу думку, мовна компетенція є базовою при формуванні комунікативної компетенції, а риторична – її складником. Якщо комунікативна компетенція – це здатність і реальна готовність до спілкування адекватно цілям, сферам і ситуаціям, готовність до мовленнєвої взаємодії і взаєморозуміння, то мовно-риторична компетенція – здатність усвідомлено створювати, виголошувати і рефлексувати авторсько-адресний текст мовленнєвого/риторичного жанру відповідно до мети і ситуації публічного мовлення. Це вищий рівень комунікативної компетенції.

Специфіку мовно-риторичної компетенції пропонуємо визначити таким чином: вона ширша за риторичні знання, оскільки містить й історію риторики, і зв'язок мови і культури, і духовний світ особистості, і жанрово-стилістичні особливості текстів як продуктів мовленнєвої діяльності, і їх функціонування.

Структуру мовно-риторичної компетенції, на наш погляд, доцільно розглядати у вигляді ієрархії трьох основних компонентів: усвідомленого вибору комунікативної мети і стратегій, що реалізуються через комунікативно-риторичні тактики й визначаються комунікативною ситуацією; адекватного синтезу мовлення як цілого тексту; володіння арсеналом жанрово-стилістичних засобів.

Отже, змістовими складниками мовно-риторичної компетенції вважаємо знання риторичних законів, стратегій і тактик, риторичних можливостей мовних засобів і закономірностей вживання їх у мовленні; володіння риторичними вміннями; громадянський (патріотичний) світогляд, що формується сім'єю, соціальним, природно-мовним і штучним середовищем; рефлексію; головну настанову особистості – готовність до професійної активності.

Очевидно, що мовно-риторична компетенція має бути основою професійної компетентності не тільки документознавців, адже будь-який спеціаліст зі сформованою мовно-риторичною компетенцією легко

орієнтується у різних ситуаціях повсякденного, ділового, зокрема професійного спілкування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як підсумок зазначимо, що на ефективність професійної діяльності впливають не тільки особистісні якості та здібності фахівця-документознавця, а й рівень компетентності як інтегральний соціально-особистісно-поведінковий феномен. Перевага компетентнісного підходу в підготовці майбутніх документознавців полягає у тому, що він дає змогу оцінити як знаннєвий компонент, так і особистісні зміни фахівця, які відбулись у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Серед компетенцій, необхідних фахівцю-документознавцю для успішного здійснення професійної діяльності виокремлюємо ключові, професійні, галузеві компетенції. Вважаємо, що в окресленому наборі ядерними є ключові компетенції, а саме: особистісні, навчально-пізнавальні, культурно-етичні, комунікативні, позаяк вони є підґрунтям для формування інших груп.

З огляду на важливість порушених проблем перспективним і актуальним напрямом вважаємо дослідження мовно-риторичної компетенції як обов'язкового складника і необхідної передумови професійної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архарова Д. И. Изобретение содержания сочинения как упражнение для развития речевых и коммуникативных компетенций ученика / Дина Ивановна Архарова // Риторика и культура речи в современном обществе и образовании : сб. матер. X Междунар. конференции по риторике ; науч. ред.-сост. В. И. Аннушкин. – М. : Гос. ИРЯ им. А.С. Пушкина, 2006. – Вып. 2. – С. 13–18.
2. Варенко В. М. Формування фахових компетенцій у майбутніх документознавців на прикладі дисципліни «Теорія і практика референтської і офісної діяльності» / В. М. Варенко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 66 (№11). – С.231-235.
3. Гордієнко Г. Компетентнісний підхід до навчання майбутніх документознавців / Г.

- Гордієнко // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 4. – С.30–36.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання ; наук. ред. українського вид. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / Ирина Алексеевна Зимняя // Дайджест. Школа-парк педагогічних ідей та технологій. – 2003. – № 4. – С. 18–23.
6. Иванчук И. А. Риторическая компетенция как важнейшая составляющая высокой речевой культуры и ее значение в современной жизни общества: задачи изучения и обучения [Электронный ресурс] / И. А. Иванчук // Роль риторики и культуры речи в реализации приоритетных национальных проектов : материалы XII междунар. науч. конф. по риторике (29-31 января 2008 г.) – С. 183 – 186. – Режим доступа : <http://www.ritorika.info/novosti/konferencija-2008/>.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
8. Липатова В. Ю. Мониторинг рефлексивной компетентности студентов в курсе риторики [Электронный ресурс] / Вера Юльевна Липатова // Роль риторики и культуры речи в реализации приоритетных национальных проектов : материалы XII междунар. науч. конф. по риторике (29-31 января 2008 года) – С. 252–254. – Режим доступа : <http://www.ritorika.info/didakticheskie-materialy>.
9. Малик Г. Професійні стандарти й компетентнісний профілі з документознавства та інформаційної діяльності: досвід західних країн / Г. Малик // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 9. – С. 47–52.
10. Матвієнко О. В. Виявлення ознак професійної групи фахівців із соціально-комунікативної діяльності / О. В. Матвієнко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матер. IV міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21-23 травня 2007 р. – К., 2007. – С. 255–257.
11. Мельник С. М. Специфіка засвоєння фахової термінології у процесі вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» / С. М. Мельник // Південь України у вітчизняній та зарубіжній історії: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса. – 2014. – № 2. – С.101–104.
12. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / Оксана Василівна Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – С. 13–39.
13. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 390 с.
14. Равен Дж. Компетентність в сучасному суспільстві: виявлення, розвиток і реалізація / Равен Джон ; пер. с англ. – М. : Когніто-Центр, 2002. – 396 с.
15. Слободяник М.С. Компетентнісний підхід як чинник удосконалення підготовки майбутніх документознавців / М. С. Слободяник // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – С. 110–111.
16. Спрінсян В. Г. Специфіка підготовки фахівців документального менеджменту в системі вищої освіти України / В. Г. Спрінсян // Діалог : Медіа-студії : збірник наукових праць. – Одеса : Астропринт, 2014. – С.288–294.
17. Філіпова Л. Професійні компетенції фахівців з документальних комунікацій: освітній аспект / Л. Філіпова // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 1. – С. 25–28.
18. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты : докл. на отд. фило- софії образования и теории педагогики РАО (23 апр., 2002) [Электронный ресурс] / А.В. Хуторской // Центр «Эйдос». – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
19. Webster Universal Dictionary. Harvey educational Services Inc. – New York, 1993. – 678 p.

Надійшла до редакції 2.11.2015